

Добренька Н.В.

к.ю.н.,
викладач

Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

БЛАГОУСТРІЙ МІСТА В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПЕРЕСУВАННЯ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Постановка проблеми. У Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» зазначається, що законодавство України з питань реабілітації осіб з інвалідністю ґрунтується на Конституції України і складається з законів України «Про державні соціальні стандарти, благоустрій міста і державні соціальні гарантії», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про соціальні послуги», інших нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини у цій сфері, та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

90% українських будівель не відповідають нормам доступності та не пристосовані до потреб осіб з інвалідністю. Таку цифру можна було б назвати завищеною, якби цю статистику не озвучив Міністр соціальної політики Андрій Рева. Така ситуація і на дорогах. Відсутність зручного громадського транспорту, високі бордюри, світлофори без звукового супроводу – це все типові перепони для людини з інвалідністю у будь-якому українському місті. Обмежений доступ до будівель та транспорту змушує людей підлаштовувати свій ритм життя під ті поодинокі місця, що забезпечені необхідним доступом. Або ж взагалі не виходити з дому без нагальної потреби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вперше за багато років питання інфраструктури для людей з інвалідністю порушили на державному рівні. 8 лютого Верховна Рада ухвалила у першому читанні законопроект стосовно посилення вимог до власників будівель щодо забезпечення доступу осіб з інвалідністю. Ідеться про житлові будинки, гро-

мадські приміщення та об'єкти комунальної власності. Закон передбачає перегляд будівельних стандартів з урахуванням потреб людей з інвалідністю, моніторинг умов доступності будівель, а також навчання людей, які працюють у місцевому самоврядуванні.

Забезпечення доступності споруд досягається через дотримання будівельних норм. Прийняті нововведення та інші положення значно посилять захист прав осіб з інвалідністю на безперешкодне пересування українськими містами за стандартами цивілізованих країн.

Аналізуючи нормативно-правові акти у сфері забезпечення доступності місць для осіб з особливими потребами, можемо зазначити серйозні проблеми щодо їх реалізації. Відповідно до ст. 3 Закону України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» одними із основних завдань законодавства України з питань реабілітації інвалідів є створення умов для усунення обмежень життєдіяльності інвалідів, відновлення і компенсації їх порушених або втрачених здатностей до побутової, професійної, суспільної діяльності; визначення основних завдань системи реабілітації інвалідів, видів і форм реабілітаційних заходів; структурно-організаційне забезпечення державної соціальної політики стосовно інвалідів і дітей-інвалідів [7].

Формулювання завдання дослідження. Дослідження теми благоустрою міста в аспекті забезпечення реалізації права на пересування осіб з особливими потребами спрямоване на визначення стану відповідності та доступності міст для осіб з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Державна політика України у сфері реабілітації осіб з інвалідністю формулює вимоги до об'єктів соціальної інфраструктури та інформації для створення безперешкодного доступу до них таких осіб шляхом усунення природних, комунікаційних і архітектурних перешкод. Така норма права є гарантом доступу людей з особливими потребами до будь-яких закладів на території України.

Але прикро, що сучасний стан інфраструктури міста далекий від стандартів. На жаль, доступність до таких суспільно необхідних місць, як аптеки, дитячі садочки, лікарні, продуктові магазини, які переважно побудовані ще за радянських часів, і досі залишається проблемою. Магазини та інші заклади соціальної інфраструктури, відкриті приватними підприємцями, не переймаються цією проблемою, оскільки це додаткові кошти на переобладнання приміщення.

Дослідивши проблему фактичної доступності міста для осіб з інвалідністю, констатуємо, що здебільшого така доступність є лише нормою права, а добудовані пандуси та інші нахили не придатні для використання особами з інвалідністю. Це підтверджує відсутність необхідного майданчика для інвалідів на візках, на якому можна розвернутися до входних дверей, недотримання кута підйому пандуса, відсутність перил. До того ж, пандуси вкриті плиткою, яка є слизькою у будь-яку пору року, що унеможлиблює підйом осіб з особливими потребами на милицях.

На думку осіб, що не потребують спеціального обладнання, проблема доступності міста здається не такою катастрофічною. Виправданням є те, що завжди можна звернутися за допомогою до перехожих, які допоможуть подолати перешкоди на шляху осіб з особливими потребами.

Отже, перешкоди унеможлиблюють використання права на вільне пересування осіб з інвалідністю.

Конвенція про права осіб з інвалідністю передбачає, щоб надати особам з інвалідністю

можливість вести незалежний спосіб життя й усебічно брати участь у всіх аспектах життя, держави – учасниці вживають належних заходів для забезпечення особам з інвалідністю доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, до транспорту, до інформації та зв'язку, до інформаційно-комунікаційних технологій і систем, а також до інших об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню як у міських, так і в сільських районах. Ці заходи, які включають виявлення й усунення перепон і бар'єрів, що перешкоджають доступності, повинні поширюватися на такі об'єкти:

- на будинки, дороги, транспорт й інші внутрішні та зовнішні об'єкти (школи, житлові будинки, медичні установи та робочі місця);
- на інформаційні, комунікаційні та інші служби (зокрема, електронні служби та екстерні служби).

Держави – учасниці вживають таких належних заходів:

- розробка мінімальних стандартів і керівних орієнтирів, що передбачають доступність об'єктів і послуг, відкритих або таких, що надаються населенню, уведення їх у дію та простежування їх дотримання;
- забезпечення урахування приватними підприємствами, які пропонують об'єкти й послуги, відкриті або такі, що надаються населенню, всіх аспектів доступності для осіб з інвалідністю;
- організування для всіх залучених сторін інструктажів з проблем доступності, з якими стикаються особи з інвалідністю;
- оснащення будинків та інших об'єктів, відкритих для населення, знаками, виконаними абеткою Брайля у формі, що легко читається і є зрозумілою;
- надання різних видів послуг помічників і посередників (провідників, читців і професійних сурдоперекладачів) для полегшення доступності будинків та інших об'єктів, відкритих для населення;
- розвиток інших належних форм надання особам з інвалідністю допомоги та підтримки, що забезпечують їм доступ до інформації;

– заохочення доступу осіб з інвалідністю до нових інформаційно-комунікаційних технологій і систем, зокрема Інтернету;

– заохочення проектування, розробки, виробництва й поширення первісно доступних інформаційно-комунікаційних технологій і систем так, щоб доступність таких технологій і систем досягалася за мінімальних витрат [11].

Законодавство України у сфері нормативних актів щодо забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю майже наближене до ідеального. На жаль, така ідеальність лишається осторонь механізму реалізації в цілому, а якщо і відбувається втілення норм права в життя, то вкрай повільно.

Стаття Є Європейської хартії передбачає, що здійснення прав, передбачених Хартією, забезпечується без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, стану здоров'я, належності до національної меншини, народження або інших обставин [10].

Дійсно, дискримінація осіб з особливими потребами відсутня, нормативно правова база сприяє забезпеченню прав таких осіб на рівні з іншими. Єдиною перепорою реалізації прав особами з інвалідністю щодо пересування містом та сільською місцевістю є невідповідність нормам.

На нашу думку, проблема полягає у повільній зміні, реконструкції міста (селища).

У контексті аналізу відповідності реальності законодавчим нормам пропонуємо звернутися до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», в якому зазначається, що державне управління системою реабілітації інвалідів покладається на центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, які в межах своїх повноважень здійснюють керівництво підприємствами, установами, закладами системи реабілітації інвалідів, аналітично-прогнозу діяльність, визначають тенденції розвитку і вплив демографічної, соціально-економічної, екологічної ситуації, інфра-

структури виробничої та невиробничої сфер, ринку праці на стан інвалідності населення, формують напрями взаємодії різних ланок системи реабілітації інвалідів, стратегічні напрями її розвитку, узагальнюють світовий і вітчизняний досвід у цій сфері [7].

Виникають деякі питання стосовно повноважень відповідних органів. Чому за 11 років дії цього Закону досить повільно відбувається реконструкція міст, селищної місцевості? Адже проблеми починають виникати за найменшого виявлення бажання особою з особливими потребами реалізувати гарантовані права. Наприклад, вихід з багатоповерхівок, доступність під'їздів, перепони на вулицях, неможливість пересуватися візочнику через бордюри без сторонньої допомоги. Всі перепони мають технічний характер, їх реконструкція передбачена законодавством. Доречно нагадати про такий нормативний акт, як Конвенція прав осіб з інвалідністю, яка має такі загальні принципи: [10]:

- повага до притаманного людині достоїнства, її особистої самостійності, свободи робити власний вибір і незалежності;
- недискримінація;
- повне й ефективно залучення та включення до суспільства;
- повага до особливостей осіб з інвалідністю і прийняття їх як компонента людської різноманітності й частини людства;
- рівність можливостей;
- доступність;
- рівність чоловіків і жінок;
- повага до здібностей дітей з інвалідністю, що розвиваються, і повага до права дітей з інвалідністю зберігати свою індивідуальність.

Але чи можна гарантувати ці принципи за невідповідності міста, відсутності доступних місць загального користування? Ні, оскільки, особи з особливими потребами відсторонені від можливості реалізації наданих прав.

Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері соціального захисту інвалідів та ветеранів війни, у

межах своїх повноважень щодо здійснення державної політики у сфері реабілітації інвалідів аналізує разом із громадськими організаціями інвалідів рівень доступності для осіб з інвалідністю та інших маломобільних категорій населення об'єктів житлово-комунального та громадського призначення, транспорту, інформації та зв'язку, а також інших об'єктів і послуг та вносить центральним і місцевим органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування пропозиції щодо створення безперешкодного середовища. Стаття 26 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» зазначає, що підприємства, установи та організації зобов'язані створювати умови для безперешкодного доступу людей з особливими потребами (зокрема, осіб з інвалідністю, які використовують засоби пересування та собак-поводирів) до об'єктів фізичного оточення [6]. Власники та виробники транспортних засобів, виробники та замовники інформації (друковані засоби масової інформації, телерадіоорганізації тощо), оператори та провайдери телекомунікацій повинні забезпечувати надання послуг і виробництво продукту з урахуванням потреб осіб з інвалідністю. На об'єктах фізичного оточення і транспорті загального користування розміщуються знаки, що застосовуються в міжнародній практиці для позначення їх доступності для інвалідів. На об'єктах фізичного оточення інформація, що оприлюднюється, дублюється рельєфним літерно-цифровим або рельєфно-крапковим шрифтом (шрифтом Брайля). Нумерація поверхів, кабінетів на об'єктах фізичного оточення наноситься рельєфним літерно-цифровим шрифтом. Стаття 27 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» встановлює, що планування і забудова населених пунктів, формування мікрорайонів, проектування, будівництво і реконструкція об'єктів фізичного оточення без пристосування для використання особами з інвалідністю не допускаються. Зазначена діяльність здійснюється з урахуванням думки громадських

організацій осіб з інвалідністю. Якщо діючі об'єкти неможливо повністю пристосувати для потреб осіб з інвалідністю, за погодженням з громадськими організаціями здійснюється їх розумне пристосування з урахуванням універсального дизайну. Фінансування зазначених заходів здійснюється коштом власників (балансоутримувачів) об'єктів або орендарів згідно із договором оренди [5].

Отже, усе передбачено, але лише на папері. Осіб з інвалідністю дуже рідко можна зустріти у містах. Перепони трапляються у найнеобхідніших місцях, зокрема в аптеках, магазинах, на виході з квартир багатоповерхівок, де немає жодного натяку на спеціально обладнанні місця. У більшості міст навіть органи соціального захисту населення є недоступними для більшості осіб з інвалідністю. Підставою цього є наявність сходів та відсутність пандусів. Про яку доступність інфраструктури можемо вести мову, якщо найнеобхідніші органи потребують змін? Заклади культури (театри, кінотеатри), заклади освіти (школи, дитячі садочки) не відповідають вимогам щодо використання їх особами з особливими потребами. Шкода, адже особам з інвалідністю важко пристосуватися до життя з погляду психологічного налаштування, відсутність необхідних умов лише погіршує ситуацію.

Інколи такі обставини навіть не залишають надії особам з інвалідністю на можливість реалізувати передбачені права.

З огляду на викладене тема дослідження є актуальною не тільки для осіб з інвалідністю, а й для всієї країни.

Україна приєднується до всіх міжнародних стандартів у сфері забезпечення та гарантування прав громадян. Тому варто звернути увагу на доступність міста, селища, інших адміністративно-територіальних одиниць для осіб з інвалідністю, оскільки це не є розкішшю, а необхідністю, яка дозволяє відчувати себе достойною та рівною у правах людиною.

Висновки. Отже, можемо визнати передбачуваний стан захисту прав на пересування осіб з особливими потребами. Реалізація та-

ких положень сприяє соціалізації осіб з особливими потребами.

Це надає можливість таким особам бути самостійними, впевненими, а головне, нормативно обґрунтовано і фактично відчувати себе рівними з усіма громадянами.

Шкода, що така норма права в більшості випадків є недієвою, оскільки фактична реалізація її відбувається досить повільно. Недопустимий стан придатності виявляється в селищній місцевості, який можна охарактеризувати досить просто: відсутність доріг, пандусів у магазинах, школах, будинках культури, якщо такі передбачені в сільській місцевості, не беручи до уваги спеціально облаштований транспорт для осіб з особливими потребами. Однак нормативним підтвердженням забезпечення є одне із положень Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» стаття 28 якого гарантує, що підприємства, організації та фізичні особи – підприємці, що здійснюють транспортне обслуговування населення, зобов'язані забезпечити спеціальне обладнання транспортних засобів, вокзалів, аеропортів та інших об'єктів, яке б дало змогу особам з інвалідністю безперешкодно користуватися їх послугами.

Якщо діючі транспортні засоби не можуть бути пристосовані для використання людьми з особливими потребами, органи місцевого самоврядування створюють інші можливості для їх пересування. Під час проектування і створення нових засобів пересування, реконструкції і будівництва аеропортів, залізничних вокзалів і автовокзалів, морських і річкових портів обов'язково передбачається можливість їх використання особами з інвалідністю.

Транспорт загального користування (залізничний, морський, річковий, автомобільний, авіаційний, а також міський електротранспорт, метрополітен) з метою врахування обмежених можливостей осіб з інвалідністю забезпечується зовнішніми звуковими інформаторами номера і кінцевих зупинок маршруту, текстовими та звуковими системами у салоні для обов'язкового оголошення зупинок.

Транспортні засоби загального користування, що виготовляються в Україні або ввозяться на митну територію України, мають бути пристосовані для користування інвалідами з вадами зору, слуху та з ураженнями опорно-рухового апарату, а також передбачати можливість встановлення зовнішніх звукових інформаторів номера і кінцевих зупинок маршруту, текстових та звукових систем у салоні для оголошення зупинок.

У містах передбачені тролейбуси, які можуть пристосовуватися для осіб з особливими потребами, але і в них є проблеми. Спеціалізоване обладнання у відповідному транспорті здебільшого є невідповідним, що не дозволяє його використовувати в повному обсязі та за призначенням.

Відсутні можливості нахилити транспортний засіб, відкидати пандуси для легкого потрапляння осіб з проблемами опорно-рухового апарату до тролейбусів. Спеціально обладнаний транспортний засіб, маючи поломку, ускладнює його користування особами з особливими потребами. Він може перебувати у такому стані більше року. До того ж, коли особи звертаються до кондукторів та водіїв щодо використання пандуса чи нахилу транспортного засобу, в якому передбачена така можливість, їх реакція є негативною. Все це свідчить про невідповідність персоналу здійснюваній трудовій діяльності. А це вже є порушенням трудового обов'язку, за який виникає відповідальність. У спеціально обладнаних транспортних засобах водії та кондуктори, навіть маючи можливість і відповідність транспорту, не використовують їх, нехтуючи правами таких людей. Про оголошення зупинок, як правило, не повідомляють, ніби це не є обов'язковим.

За кордоном, наприклад, у Німеччині, транспортний засіб, під'їжджаючи до зупинки, відразу налаштовує висоту та відстань між бордюром, незважаючи на наявність осіб з особливими потребами.

Чому ж ми не можемо покращити життя не тільки особам з інвалідністю, а й усім іншим?

Висота тролейбусів та маршруток становить незручності як для осіб з інвалідністю, так і для людей похилого віку.

Шкода, що ми, використовуючи свої професійні повноваження, надаємо перевагу власному егоїзму та нехтуємо правами інших людей.

Такий стан доступності міста пояснює, чому так рідко можемо зустріти осіб з особливими потребами у місті. Фактично вони позбавлені можливості вийти з власних квартир, помешкань, а якщо їм це вдається, то лише біля власних під'їздів, будинків, адже перепони починаються вже з відсутності спеціальних з'їздів з бордюрів.

Законодавство України передбачає та гарантує право осіб з інвалідністю на вільний доступ до соціальної інфраструктури у будь-якій місцевості на території України. Але проблема полягає в реалізації цих положень.

Ще однією гарантією є стаття 30 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» в якій зазначено, що житлові приміщення, займані особами з інвалідністю або сім'ями, у складі яких вони є, під'їзди, сходові майданчики будинків, у яких мешкають особи з інвалідністю, мають бути обладнані спеціальними засобами і пристосуваннями відповідно до індивідуальної програми реабілітації, а також телефонним зв'язком.

Обладнання зазначених житлових приміщень здійснюється органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями, у віданні яких перебуває житловий фонд.

Обладнання індивідуальних житлових будинків, у яких проживають особи з інвалідністю, здійснюється підприємствами, установами і організаціями, з вини яких настала інвалідність, а в інших випадках – відповідними органами місцевого самоврядування [6]. У разі невідповідності житла інваліда вимогам, визначеним висновком медико-соціальної експертизи, і неможливості його пристосування до потреб особи з інвалідністю, може проводитись заміна житлової площі. Органи місцевого самоврядування за-

безпечують виділення земельних ділянок інвалідам із захворюваннями опорно-рухового апарату під будівництво гаражів для автомобілів з ручним керуванням поблизу місця їх проживання. Що стосується втілення відповідної норми права, то можемо констатувати проблематичність її реалізації, яка полягає у відсутності поінформованості осіб з особливими потребами про зазначену можливість переобладнання під'їздів будинків.

Механізм реалізації норм права фактично відсутній, тому так повільно відбувається забезпечення конституційних гарантій для однієї із категорій громадян. Україна обрала курс на Європейське співтовариство, і це є важливим кроком для підвищення рівня життя українських громадян, зокрема громадян з особливими потребами, що є досить важливим, адже тільки держава може забезпечити рівні права всім громадянам незалежно від нації, майнового, фізичного, психічного та будь-якого іншого стану.

Ще одним недоліком з боку держави є недотримання норм законодавства щодо містобудування саме органами державної влади та місцевого самоврядування. Прикладом є розташування міської ради м. Біла Церква, де забезпечується безперешкодний доступ особам з інвалідністю лише до першого поверху, дістатися другого та інших поверхів можливо шляхом долання сходів. Важко навіть уявити, як здолати такі перешкоди особі в інвалідному візку чи на милицях. Така ситуація є абсурдною та навіть страшною, її можна охарактеризувати як знущання над людиною. Невже настільки ми можемо деградувати?

Про що можна казати стосовно загальної соціалізації осіб з інвалідністю, якщо найнеобхідніші місця загального користування є недоступними. На нашу думку, варто забезпечити доступність місць органів державної влади. Найлегшим вирішенням таких питань є ігнорування проблем. Легше та відшукати норми права, які порушують чи обмежують права таких осіб, висунути

пропозиції удосконалення законодавства, аніж фактично створити умови відповідності діючому законодавству. Така ситуація є прикрою не тільки тому, що вона унеможливує реалізацію своїх прав громадянами, які опинилися в скрутному фізичному стані, а й тому, що особи, які мають владні повноваження, не помічають проблем. З огляду на це унеможливується потрапляння таких осіб до державних, місцевих органів з приводу будь-яких питань. А це повністю заперечує дію Закону України «Про звернення громадян» для осіб з інвалідністю, викреслює можливість бути почутим державними, місцевими та іншими органами влади.

На нашу думку, доречно було б в нести зміни до законодавства щодо відповідальних осіб у містах та селищах у сфері доступності соціальної інфраструктури у певної місцево-

сті. Пропозиції полягають у перевірці стану, якості та доступності міст, селищ, наданні транспортних послуг для осіб з інвалідністю посадовими особами з використанням інвалідного візка чи милиць. Можливо, така перевірка прискорила б покращення надання таких послуг. Також необхідно до перевірки залучати осіб з інвалідністю, оскільки саме їх поради є найдієвішими.

Держава в особі державних органів повинна бути прикладом втілення гарантованих прав Конституцією України.

Важливим для соціалізації та розвитку осіб з особливими потребами є забезпечення необхідних умов для вільного доступу і користування культурними закладами і спортивними спорудами, а також забезпечення надання спеціального спортивного інвентаря.

Анотація

У статті проаналізовано законодавство України у сфері доступності міст для осіб з інвалідністю. Досліджено реальний стан доступності міст для осіб з інвалідністю. Визначено наявність проблем на шляху реалізації права на вільний доступ до соціальної інфраструктури особами з інвалідністю. Пропонуються удосконалення стану загальнодоступності міст, сіл, селищ для осіб з інвалідністю.

Ключові слова: особа, держава, право, законодавство України, особи з інвалідністю.

Аннотация

В статье проанализировано законодательство Украины в сфере доступности городов для лиц с инвалидностью. Исследовано реальное состояние доступности городов для лиц с инвалидностью. Определено наличие проблем на пути реализации права на свободный доступ к социальной инфраструктуре лицами с инвалидностью. Предложены усовершенствования состояния общедоступности городов, сел, поселков для лиц с инвалидностью.

Ключевые слова: лицо, государство, право, законодательство Украины, лица с инвалидностью.

Dobrenka N.V. Improvement of the city in terms of ensuring the implementation of the right to move people with special needs

Summary

The article analyzes the legislation of Ukraine on the accessibility of cities for people with disabilities. The real condition of accessibility of cities for persons with disabilities is investigated. It is determined that there are problems on the way to realization of the right to free access to social infrastructure of persons with disabilities.

Key words: person, state, law, legislation of Ukraine, persons with disabilities.

Список використаних джерел:

1. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 р. № 687-XIV / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 31. Ст. 246.
2. Про будівельні норми: Закон України від 05.11.2009 р. № 1704-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2010. № 5. Ст. 41.
3. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності: Закон України від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1994. № 46. Ст. 411.
4. Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року: постанова Кабінету Міністрів України від 01.08.2012 р. № 706. Із змінами, внесеними згідно з постановами КМ № 380 від 29.05.2013, № 612 від 18.08.2017 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF>.
5. Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об'єктів: наказ Міністерства регіонального розвитку України від 16.05.2011 р. № 45. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0651-11>.
6. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 р. № 2778-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2011. № 24. Ст. 168.
7. Про основи містобудування: Закон України від 16.11.1992 р. № 2780-XII / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1992. № 52. Ст. 683.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 20.11.2012 р. № 5496-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2014. № 1. Ст. 4.
9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/875-12>.
10. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
11. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої): Закон України від 14.09.2006 р. № 137-V. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/137-16>.
12. Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 р. № 1767-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1767-17/ed20091216>.